

i talijanskom, zatim u sljedećoj tablici na njemačkom i talijanskom jeziku itd. Nažalost, njemačke su inačice toponima ograničene samo na područje Slovenije, Južnoga Tirola i Furlanije, dok je Istra izostavljena. Autor na jednoj karti navodi uz Pazin/*Pisino* i njemački naziv *Mitterburg*, dok za sve ostale istarske toponime navodi samo hrvatske, slovenske i talijanske nazive, iako postoje i njemački (primjerice, Kopar je *Gafers*). Posljednji dodatak (šesti) nema naslova, a donosi slijepe karte Europe, zapadnoga Balkana i sjevernoga Jadrana iz 2008., odnosno današnjega stanja. Autor pojašnjava da one služe za izradu prozirnih folija i stavljanje na sve ostale karte radi usporedbe. Na samom kraju knjige nalaze se kartografija i bibliografija te indeks pojmova.

Ovaj je povijesni atlas odličan priručnik za svakoga povjesničara, iako ne donosi ništa novo. Sumirajući sve teritorijalne promjene koje je Europa doživjela kroz posljednjih 250 godina, bit će od velike pomoći svakom povjesničaru koji proučava 19. i 20. stoljeće, a posebno studentima.

Bojan Horvat

Mladen Juvenal Milohanić, Dr. Juraj Dobrila: glasnik istine, branitelj naroda i Crkve. Rodoljub, filantrop, homo politicus, Pazin: „Josip Turčinović“ i IKD „Juraj Dobrila, 2012., 157 str.

Knjiga Mladena Juvenala Milohanića, bujskoga župnika u znanstvenim krugovima poznatoga kao istraživača raznih tema iz istarske ekvane, kulturne i nacionalno-političke problematike, *Dr. Juraj Dobrila: glasnik istine, branitelj naroda i Crkve* vrijedan je doprinos upoznavanju biskupa Dobrile i njegova rada kako na užem crkvenom, tako i na onom širem, društveno-političkom planu. Na autorov interes za lik i djelo biskupa Dobrile zacijelo je utjecao i njegov boravak u Beču, gdje se, uz završetak magisterija i studij pomoćnih povijesnih znanosti, po bečkim arhivima susretao sa svojim dalekim i davnim, a opet blizim i bliskim prethodnikom, bliskim ne samo duhovno-staleški, nego i zemljopisno: obojica su, naime, onaj najvažniji, određujući, dio života proveli u župi Tinjan.

Josip Bratulić u uvodnoj riječi naslovljenoj „Biskup Juraj Dobrila – znak kršćanske otvorenosti svijetu“ (5–7), nakon što je Dobrilu smjestio u

krug znamenitih Istrana „koji su utjecali na kulturne i društvene procese u zavičaju, Istri i u svijetu“, od sv. Jeronima do Bože Milanovića, ističe kako je Dobrila u svoj osjećaj i djelovanje na crti pravde za sve te otvorenoga humanizma ugradio kršćanska načela koja svojom širinom stvaraju prostor za rad i susretanje svih ljudi dobre volje.

U uvodnom izlaganju „Uloga svećenstva u životu Istre u XIX. i početkom XX. stoljeća“ (11-13) autor je fokusiran na nacionalno-preporodnu ulogu svećenika. Čini se da je u rečenicama: „Prvi koji je budan počeo buditi bio je upravo istarski narodni svećenik. S njim na čelu – počinje narodni pokret – narodna borba (kako je zove Božo Milanović) koja se završava pobjedom većinskog naroda na izborima početkom XX. stoljeća“ sadržana bit problema. Na naglašeno zgusnut, sintetiziran način Milohanić je izrazio dvije stvari. Prvo, istarski hrvatski svećenik je i sam, prije nego je počeo nacionalno djelovati, postao nacionalno svjestan. Budan (probuđen) počeo je druge buditi, što je na tragu latinske mudrosti *agitur sequitur esse* – djelovati slijedi (proizlazi) iz biti. Drugo, tom rečenicom obuhvaćeno je ono što Tomizza u svom romanu *Bolji život* šire eksplicira kao nacionalni rad don Stipe, župnika u Materadi. S oltara je znao uzviknuti: „Vi postojite, a niste toga svjesni. Mogli biste se dičiti kao izabrana djeca Gospodnja, a zadovoljavate se ulogom podložnika“. U susretima s ljudima na ulici ili kući, nastavlja Tomizza, don Stipe je bio izravni: „Vi Kozlovići ste Hrvati iz Čepića, ima tamo gore još takvih obitelji. Vi Juriševići, vi Jugovci, zar vam ništa ne govori vaše prezime?“ Radovane je pak uvjeravao kako je njihov starješina došao iz Dalmacije, a pred grofovima Lazarićima listao je glagoljski misal pronađen u njihovoj kapelici. Nije li Tomizzin literarni don Stipe povijesni Dobrila, plovani Stipe koji kasnije postaje biskup?

Prvo poglavlje, „Opseg zastupničkog rada Jurja Dobrile za istarski narod na nacionalnom i kulturno-društvenom području“ (15-23), započinje lucidnim Dobrilinim opažanjem o dominaciji talijanskoga elementa u gospodarstvu i državnim službama. Iako pomalo pesimistički/rezignirano zaključuje: „Mislim da se naši ne će moći odbraniti od talijanstva uz koje stoji vlada po svojih činovnicih, nevještih našem jeziku i uploške mrzeći na Slavene“, ipak je to bilo daleko od Dobrilina dubokoga uvjerenja da borba za očuvanje hrvatskoga identiteta mora dati rezultate. Zato nam se čini kako je izneseno opažanje imalo više mobilizirajuću ulogu. U svakom slučaju ono nije bilo plod Dobrilina trenutnoga uvjerenja, a nekmoli trajnoga raspolo-

ženja. U prilog iznesenom govori i podatak o njegovoj upornoj borbi za ravnopravnost hrvatskoga jezika u javnom životu: školstvu, sudstvu i državnoj upravi. U tome je ustrajao do kraja života unatoč tome što su talijanski liberali, kao talijanska politička i intelektualna elita, svaki prijedlog u tom pravcu u Istarskom pokrajinskom saboru odlučno odbijali. Ostao je to glas vapijućega u pustinji „zaglušen parolom »Evviva Italia« ili uzvicima »Hoch, Kaiserliche Hoheit« i drugim povcima“, primjećuje autor knjige na kraju ovoga poglavlja.

Poglavlje „Biskup Dobrila i podizanje narodne (hrvatske i slovenske) inteligencije“ (25–43) posvećeno je Dobrilinim akcijama oko, s jedne strane, opismenjavanja istarskoga hrvatskog seljaka, a s druge, stvaranja „slavenske“ inteligencije. Strast koju Dobrila unosi u te akcije moguće je razumjeti ako imamo u vidu činjenicu da je Istra u Dobrilino doba, po broju pismenih ljudi, na samom dnu austrijskih pokrajina. Od ukupnoga broja stanovnika, preko 70 % bilo ih je nepismenih, za Istrom je zaostajala samo Galicija sa 77 % i Dalmacija s 83 % nepismenoga stanovništva. Osim svećenika i nešto malo učitelja, istarski Hrvati u svojim redovima nisu imali drugih obrazovanih ljudi. Oni Hrvati koji su završili srednje i više škole na talijanskom jeziku dobrim su se dijelom talijanizirali. Predviđanja talijanskih liberala da će se „Slaveni“ (Hrvati i Slovenci) u mjeri u kojoj se civiliziraju, tj. školuju, talijanizirati, činila su se realno ostvarivima. Međutim, prvi sloj istarskih Hrvata koji se „civilizirao“ a da se pri tome nije talijanizirao bili su svećenici.

Do godine 1863. Dobrila je uspio riješiti dugove biskupije koje mu je ostavio njegov prethodnik. Tada je u svojim bilješkama zapisao: „Od danas nemam više nikakva duga van prema Bogu“. Sada se mogao i konkretnije posvetiti brizi za školovanje istarskih mladića. Slao ih je najprije u osnovnu školu u Kastvu, potom u riječku i senjsku gimnaziju, a na kraju im je slao pomoć za daljnje školovanje, tj. studiranje. Kao porečko-pulski biskup osnovao je 1865. zakladu s priloženim ulogom od 16.000 forinti za odgoj svećeničkih kandidata. Međutim, ako se kandidat opredijeli za neko drugo, svjetovno zanimanje, mogao je uživati stipendiju sve do završetka studija. Malo prije smrti osnovao je u Trstu „malu stipendijsku zakladu“ za tri đaka iz rodbine i ostale siromašne gimnazijalce. Oporučno je u Trstu ostavio Rudolfovu zakladu od 90.000 forinti. Za 24 godine biskupovanja ostavio je više od 100.000 forinti za školovanje mladeži. Uz navedene, čita-

telj će naići i na mnoge druge, manje poznate informacije, sve utemeljene na arhivskim vrelima.

U trećem poglavlju, „Dobrilin parlamentarni rad za Istru“ (45-59), autor Dobrilin rad u bečkom Carevinskom vijeću stavlja u kontekst društvenih, gospodarskih, prometnih i zdravstvenih prilika u Istri u drugoj polovici XIX. stoljeća. Ukratko, Istra je prometno izolirana, poljoprivreda – glavna privredna grana – zapuštena, suše, bolesti glavnih kultura vinove loze i dudova svilca dovode do gladnih godina, epidemije malarije i kolere prijete biološkoj supstanci naroda, čemu su dijelom uzrok i loše higijensko-zdravstvene prilike. Na kraju, oslobođenje od feudalizma često nije značilo i poboljšanje materijalnoga položaja seljačkoga svijeta. Naprotiv, suočen s porezima, plaćanjem otkupnine za zemlju koju je obrađivao, potrebom modernizacije poljoprivrede, a nemajući sredstava za sve to, upadao je u ruke lihvara. Posuđivao je novac uz enormno visoke kamate (50 % – 100 %), a kako često nije mogao vratiti dug, bio je prisiljen na dražbama prodavati djedovinu. Razna Dobrilina nastojanja i intervencije u Carevinskom vijeću mogu se svesti na onu kinesku poslovicu: treba ljude naučiti (i omogućiti im) da love ribu, a ne davati im ribu. U tom smislu autor ispravno konstatira: „Dobrila je za poštedu sirotinje i nevoljnika, ali ne za stalno primanje milostinje od strane vlade. On je za to da Istra dođe i bude u takvom stanju da može sama sebe uzdržavati, a da bi to mogla, potrebno je najprije istražiti i ukloniti glavne uzroke propadanja“.

Četvrto poglavlje „Crkva, konkordat i država – zastupnik Juraj Dobrila“ (61-98) govori o razlozima Dobriline podrške konkordatu između Austrije i Svete Stolicе, potpisanom 1855. godine. Kao crkveni čovjek i visoki državni dužnosnik, Dobrila je podržao konkordat iz više razloga. Konkordatom je, na prvom mjestu, zadan smrtni udarac jozefinizmu, tj. apsolutnoj državnoj kontroli Crkve. Prvi članak konkordata priznaje Katoličkoj crkvi na području čitave Monarhije prava koja joj pripadaju „prema božanskom poretку i kanonskim odredbama“. Kasniji članci zapravo su praktična razrada toga prvog članka. Primjerice, opozivaju se svi zakoni protivni konkordatu, ona pitanja koja nisu riješena konkordatом rješavat će se prema crkvenom nauku i načelima potvrđenima od Svete Stolicе, školski sustav i ženidbena pitanja podvrgnuta su autoritetu Crkve. Car je zadržao pravo imenovanja biskupa i većine kanoničkih mjesta. Biskupi su imali punu slobodu korespondencije s Rimom, a država se obvezala da će zabraniti

knjige protivne učenju i moralu Crkve. Sve navedeno, kao i shvaćanje kako bi Crkva trebala biti kohezivna snaga među različitim narodima Monarhije, odnosno faktor stabilnosti države i dvora, bilo je blisko Dobrilinu shvaćanju uloge Crkve u tadašnjim društvenim i političkim zbivanjima.

Peta cjelina, „Članci o biskupu Dobrili“ (99-124), približava nam, s jedne strane, toplinu i bliskost s kojima je Dobrila doživljavan u rodnoj sredini, a s druge ponos i promatranje s divljenjem i strahopoštovanjem visina do kojih je, i na crkvenom i na državnom planu, uzletio njihov „Jurić“, iz čega onda izrastaju priče i legende o Dobrilinu prijateljevanju s carem, koje dakako nisu bez ikakve veze s povijesnom zbiljom. Ako ovome dodamo da je, u percepciji običnoga puka, kao visoki crkveni dostojanstvenik bio i s Bogom na „Ti“ onda je jasno u kakvom je sjećanju ostao Dobrila. Smatralo se da se više nije mogao popeti – ta u narodu se govorilo: „Bog na nebu, car na zemlji“.

Na kraju je „Dodatak“ (125-157) s važnim informacijama o arhivskom gradivu o Dobrili, pohranjenom u državnim arhivima Beča i Trsta te o Dobrilinim molitvenicima. Zanimljiva je i sinkronijska tablica Dobrilina zastupničkoga rada u Istarskom saboru i Bečkom parlamentu, kao i popis literature, autorova radna biografija i na posljednjoj stranici popis 34 tvrtke i obrta na Tinjanštini. Nakladnici knjige su „Josip Turčinović“ i IKD „Juraj Dobrila“, oba iz Pazina, a sunakladnici Porečka i Pulska biskupija te bujski ogranak Matice hrvatske. Recenziju potpisuju Josip Grbac i Stipan Trogrlić. Korekturu je za hrvatski jezik obavio Ivan Macinić, tinjanski župnik, a za njemački Ilija Čabraja, profesor biblijske teologije. Tehnički je urednik David Ivić, dok je izbor iz Dobrilinih misli sačinio Ilija Pavlović. 45 fotografija i dokumenata koji prate i osvježuju tekst preuzeto je iz Arhiva Porečke i Pulske biskupije i osobnoga autorova fundusa. Knjiga je izišla u biblioteci Istarska baština kao osma u nizu.

Okrugle obljetnice rođenja/smrti neke znamenite osobe ili nekoga značajnoga povijesnoga događaja obično su prigoda za nova promišljanja i nove izričaje o tim osobama i događajima. Ova knjiga, nastala kao prilog obilježavanju 200. obljetnice rođenja biskupa Dobrile, pomaže nam da bolje shvatimo njegovu mnogostruku djelatnost koju bismo mogli sažeti kao „preferencijalnu opciju za siromašne“. Dobrila je na temelju evandeoskih zasada u središte svoje pastoralne skrbi stavio siromašni, obespravljeni i poniženi ruralni istarski svijet. Kako je taj svijet najvećim dijelom pripadao hrvatskom nacionalnom korpusu, talijanski suvremenici, a kasniji publicisti

i povjesničari okvalificirali su Dobrilin rad nacionalističkim i klerikalno-političkim. Takve kvalifikacije plod su talijanskoga liberalnog stereotipa „o slavenskom popu politikantu“ te kao takve ne objašnjavaju stvarnost nego je zamagljuju u službi određenih dnevno-političkih interesa. Parafrazirajući riječi jednoga poznatoga suvremenog sociologa da je istinski susret s drugim/drugačijim identitetom moguć tek ako imamo vlastiti identitet, možemo reći kako je biskup Dobrila imao jasno profiliran vlastiti identitet i zato se mogao susretati istinski i s poštovanjem s drugima, različitim od sebe. U tom je smislu Dobrila aktualan i danas za nas u Istri i Hrvatskoj, s obzirom na nedavan ulazak u Europsku uniju.

Stipan Trogrlić

Tomaso Luciani, *Labin: Povijesno-etnografska studija / Albona: Studi storico-etnografici*, Labin: Mathias Flacius, 2012., 87 str.

Labinska je nakladnička kuća Mathias Flacius u sklopu biblioteke historia@histrìa izdala 2012. knjižicu Tomasa Lucianija u dvojezičnom izdanju koje, pored talijanskoga izvornika, sadrži i hrvatski prijevod Vanese Begić. Luciani je tekst dovršio u Milanu u svibnju 1864., a posvetio ga 3. lipnja 1879. u Veneciji svom „zemljaku i prijatelju“ Isidoru Furlaniju, koji je upravo bio doktorirao pravo na Sveučilištu u Padovi. Djelo se sastoji od ukupno deset poglavlja u kojima nas autor upoznaje s poviješću Istre i Labina kroz stoljeća od vremena rimske vladavine tim prostorom do 19. stoljeća.

U predgovoru (6-17) Marijan Milevoj iznosi iscrpan prikaz doprinosa Tomasa Lucianija, povjesničara, arheologa, labinskoga gradonačelnika te političara u emigraciji koji se aktivno zalagao za pripajanje Istre Italiji. Navodi značajnija Lucianijeva djela i brojnu pisanu ostavštinu, ali se pozabavio i njegovim političkim djelovanjem u Labinu i izvan njega.

U posveti prijatelju Isidoru Furlaniju (18-23) Luciani navodi kako drugo izdanje svoje povijesno-etnografske studije o Labinu posvećuje sugrađaninu koji se mimo svoje volje daleko nalazi od Istre.

U prvom poglavlju (24-28) autor iznosi geografske značajke Istre kao regije i navodi razloge njezine „prirodne“ povezanosti s Venecijom, odnosno Italijom, a u drugom poglavlju (28-31) nastavlja isticati zemljopisne